

Ethische grenzen van het verdienmodel (II)

Hoe vergaren universiteiten en hogescholen hun onderwijsinkomsten, oftewel wat is hun verdienmodel? In mijn vorige blogbericht behandelde ik één component van het model: studievertraging genereert extra inkomsten uit collegegeld.¹ Bedrijfseconomisch gezien is het dus aantrekkelijk (of in elk geval niet onaanvaardbaar) als studenten enige studievertraging oplopen. Omgekeerd is het onaantrekkelijk om studenten vrijstellingen te geven op grond van elders behaalde studiepunten, want als studenten het curriculum sneller doorlopen, loopt de instelling collegegeld mis. Er is dus een spanningsveld tussen bedrijfsbelang (verdienmodel) en bedrijfsethiek (de belangen van de klant). Dit is overigens een gesimplificeerde weergave van de bedrijfseconomische realiteit, want het verdienmodel maakt deel uit van het businessmodel van de onderwijsinstelling. Daar komt ook de kostenbeheersing in het vizier: het spanningsveld tussen bedrijfsbelang (reductie van de bedrijfskosten) en bedrijfsethiek (de belangen van de klant, uitgedrukt in gegenereerde customer value).

We concentreren ons hier op het verdienmodel van Nederlandse universiteiten en hogescholen. Tabel A geeft een overzicht van de bronnen waaruit ze anno 2013 onderwijsinkomsten kunnen putten. Op basis daarvan worden zeven componenten van het verdienmodel onderscheiden. Bij elke component worden de ethische spanningsvelden geïnventariseerd, waar het bedrijfsbelang in botsing kan komen met de belangen van de student.

Verdiencomponent I: instroom

De eerste component van het verdienmodel van universiteiten en hogescholen is de instroom: het aantal studenten dat hun opleidingen instroomt. Hoe meer zielen hoe meer (bedrijfseconomische) vreugd. Iedere ingeschreven student levert immers collegegeld (A:2) op, en gewoonlijk ook een Basisabonnement Overheidsbekostiging (A:1). Hier treedt dus meteen al het eerste ethische spanningsveld op. Het is niet in het instellingsbelang de instroom van studenten af te remmen door toelatingselectie aan de poort. Het is verleidelijk zo veel mogelijk studenten te werven en binnen te laten in de bacheloropleiding, ook al zou dat niet in hun belang zijn. Bedrijfseconomisch is het voordeliger ongeschikte studenten pas in de propedeuse uit de gekozen opleiding te verwijderen, althans zolang de instelling daarmee geen prestatiebonus in de overheidsbekostiging (A:4) oploopt.

Verdiencomponent II: teldatum

Wat het Basisabonnement Overheidsbekostiging (A:1) betreft, moet de instelling rekening houden met de teldatum van 30 september. Studenten die zich pas ná deze datum inschrijven, tellen niet mee in de overheidsbekostiging voor dat inschrijvingsjaar. Het ethische spanningsveld is dus dat het voor de instelling verleidelijk is studenten na de teldatum niet meer in te schrijven (of hen te stimuleren tot voorbij de teldatum ingeschreven te blijven), ook al zou dat niet in hun belang zijn. Ook met het instellen van een tweede instroommoment (per 1 februari), neemt de instelling bedrijfseconomische risico's: dit tweede semester wordt niet door de overheid bekostigd en het is nog maar de vraag of deze studenten de gehele (voltijdse) cursusduur zullen uitzitten.

Verdiencomponent III: inschrijvingsduur

Hoe langer studenten ingeschreven blijven bij de onderwijsinstelling, des te langer brengen ze collegegeld op (A:2). En naarmate ze korter dan de volle voltijdse cursusduur bij één en dezelfde opleiding ingeschreven blijven, leveren ze minder Basisabonnement Overheidsbekostiging (A:1) op. Het ethische spanningsveld is dat het voor de instelling verleidelijk is enige studievertraging te genereren (A:2) en studenten te stimuleren in elk geval de volledige cursusduur van het Basisabonnement Overheidsbekostiging (A:1) uit te zitten.² Ook is het verleidelijk niet te scheutig te zijn met het verstrekken van vrijstellingen die hun inschrijvingsduur zouden bekorten. Verder is het bedrijfseconomisch verleidelijk te voorkomen dat studenten zich ná 30 oktober inschrijven of zich vóór 30 mei uitschrijven, aangezien zij dan recht zouden hebben op vermindering van het jaarlijks verschuldigde collegegeld (A:2.3).

Verdiencomponent IV: collegegeldtarief

Wat het collegegeld (A:2) betreft, kunnen instellingen extra inkomsten verwerven door hun tarieven voor

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/ethische-grenzen-van-het-verdienmodel> (2/4/2013a)

² Zo werd er in mijn vorige blogbericht op gewezen dat het voordelig voor de instelling kan zijn om als examenvereiste te stellen dat de student nog een finale examensessie doorstaat, bijvoorbeeld om zijn scriptie of portfolio ten overstaan van een commissie te verdedigen.¹

duale en deeltijdopleidingen op te schroeven en door opleidingen aan te bieden waarvoor ze meer dan het normale wettelijke collegegeld in rekening mogen brengen (A:2.2). Ook kunnen ze categorieën studenten werven die weliswaar geen Overheidsbekostiging opleveren maar aan wie ze een hoog instellingscollegegeld in rekening kunnen brengen (A:2.1). Men denke dan aan studenten die niet aan het nationaliteitsvereiste voldoen of die H.O.-diploma's willen stapelen.

Verdiencomponent V: prestatiebonus minus prestatiemalus

Om uitwassen van de verdiencomponenten 1 t/m IV te bestrijden, heeft de rijksoverheid de prestatiebonus (A:3) en de prestatiemalus (A:4) geïntroduceerd. De instellingen krijgen een bonus zodra studenten een bachelor- of masterdiploma halen, en omgekeerd krijgen de instellingen een malus als ze in de propedeuse te veel studiestakers of omzwaaiers en in de bacheloropleiding te veel studievertraging genereren. Door de prestatiebonus (outputfinanciering, no cure no pay) wordt een ethisch spanningsveld voor de instelling gecreëerd. Om die bonus zo snel mogelijk tegen zo min mogelijk onderwijskosten te incasseren, is het verleidelijk studenten en aspirant-studenten naar opleidingen te dirigeren waar ze min mogelijk risico op studievertraging lopen en hen vervolgens aan te zetten die opleiding in zo hoog mogelijk tempo te doorlopen. Dit kan ertoe leiden: dat studenten niet in de gelegenheid worden gesteld hun talenten optimaal te ontwikkelen; dat duale en deeltijdopleidingen worden afgeschaft en studenten gedwongen worden geld te lenen om de voltijdse opleiding te doorlopen; dat studenten met draconische maatregelen worden aangezet hun studietempo op te voeren; en dat vele studenten overbelast worden.

Verdiencomponent VI: lesgelden uit contractonderwijs

We hebben het hier over het verdienmodel van universiteiten en hogescholen en dus niet over de kostenaspecten van hun businessmodel. Maar het moge duidelijk zijn dat ze hun kosten kunnen drukken door te snijden in aanvullende onderwijsfaciliteiten die ten laste van hun reguliere onderwijsbudget komen. Hier ligt een ethisch spanningsveld: in hoeverre voelen we ons moreel verplicht ons onderwijsprogramma te differentiëren om verschillen in beginniveau en studietempo op te vangen? en in hoeverre geven we studenten gelegenheid eventuele deficiënties op te heffen via keuzevakken waarmee ze reguliere studiepunten kunnen behalen? Het is verleidelijk de kosten van aanvullende onderwijsfaciliteiten in de vorm van contractonderwijs (A:5) ten laste van de studenten en aspirant-studenten te brengen en daaraan geen studiepunten te verbinden.

Verdiencomponent VII: buitenlandse studenten

Hierboven zijn de zes belangrijkste componenten van het verdienmodel van universiteiten en hogescholen ten tonele gevoerd. Om de ethische spanningsvelden te identificeren die in verband daarmee ontstaan, moeten we één categorie studenten nog extra onder de loep nemen: de buitenlandse studenten. Zij vormen een interessante doelgroep voor het verhogen van de instroom, voor het contractonderwijs (A:5) en voor de heffing van het hoge instellingscollegegeld (A:2.1). In ethisch opzicht verdient deze kwetsbare groep extra aandacht omdat ze met taal- en aansluitingsproblemen te kampen kunnen hebben. Maar het ethische spanningsveld strekt zich ook tot de Nederlandse studenten uit: in hoeverre mogen hun belangen worden opgeofferd aan de bedrijfseconomische belangen van de onderwijsinstelling? In hoeverre worden zij bijvoorbeeld in hun belangen geschaad door de beslissing dat in hun opleiding het Engels (of Duits) als voertaal wordt gehanteerd?

Wes Holleman
weblog onderwijs 2-4-2013b
<http://www.onderwijsethiek.nl>

Disclaimer: Dit blogbericht biedt een ethische analyse. Het is niet bedoeld als exacte informatiebron inzake het vigerende verdienmodel. De auteur acht zich dienaangaande geenszins deskundig en sluit dan ook niet uit dat tabel A (en de daarop gebaseerde analyse) dienaangaande onjuistheden bevat. Eventuele correcties zijn zeer welkom.

>>> **Tabel A** >>>

Tabel A. De vijf bronnen van het verdienmodel van bekostigde hogeronderwijsinstellingen³

<p>1. Basisabonnement Overheidsbekostiging. Wie op 30 september als student staat ingeschreven in een geaccrediteerde bachelor- resp. masteropleiding, brengt een heel jaar <i>overheidsbekostiging</i> op;</p> <ul style="list-style-type: none">• tenzij hij reeds eerder (na 1/9/1991) het diploma van een (geaccrediteerde en bekostigde) bachelor- resp. masteropleiding behaald heeft en niet in de sectoren Onderwijs of Gezondheidszorg staat ingeschreven;• tenzij hij de cursusduur (gerekend in hele jaren, naar boven afgerond) van de voltijdse variant van de opleiding overschreden heeft (ongeacht of hij in een voltijdse, duale of deeltijdse variant staat ingeschreven);• tenzij hij niet de vereiste (Nederlandse, overige EU/EER, Zwitserse, Surinaamse) nationaliteit en de vereiste woonplaats (Benelux, NoordRijn-Westfalen, Nedersaksen, Bundesland Bremen) heeft;• tenzij hij niet het wettelijk collegegeld verschuldigd is. <p>2. College- en examengeld</p> <p>2.1 Collegegeld. Wie als student staat ingeschreven in een geaccrediteerde en bekostigde bachelor- resp. masteropleiding, brengt per inschrijvingsjaar het <i>hoge instellingscollegegeld</i> (de kostende prijs) op. Daarentegen is hij slechts het <i>lage wettelijk collegegeld</i> (2013-2014: 1835 euro) verschuldigd als aan de beide volgende voorwaarden voldaan is:</p> <ul style="list-style-type: none">• hij heeft niet eerder (na 1/9/1991) het diploma van een (geaccrediteerde en bekostigde) bachelor- resp. masteropleiding behaald, of hij staat in de sectoren Onderwijs of Gezondheidszorg ingeschreven, of hij volgde reeds een tweede studie toen de eerste studie nog niet was afgerond;⁴ en• hij voldoet aan het nationaliteits- en woonplaatsvereiste. <p>2.2 Differentiatie in het lage wettelijk collegegeld:</p> <ul style="list-style-type: none">• Wie als student staat ingeschreven in een <i>duale of deeltijdopleiding</i>, hoeft bij sommige instellingen niet het volle wettelijk collegegeld te betalen; het minimumtarief wordt door de overheid bepaald.⁵• Voor opleidingen met kleinschalig, residentieel en intensief onderwijs en voor excellente opleidingen kan een hoger collegegeld in rekening worden gebracht (tot maximaal vijfmaal het normale collegegeld);⁶• Bij gespreide inning van het collegegeld, mogen administratiekosten in rekening worden gebracht. <p>2.3 Restitutie van collegegeld. Wie zich ná 30 oktober inschrijft of zich vóór 30 mei van een inschrijvingsjaar uitschrijft, hoeft minder collegegeld te betalen of heeft recht op restitutie van collegegeld (10/12 deel per maand), naar gelang van het aantal geconsumeerde inschrijvingsmaanden. Wie aan alle examenvereisten voldaan heeft, wordt geacht het diploma te hebben behaald en te zijn afgestudeerd, ook al is het diploma nog niet uitgereikt.</p> <p>2.4 Examengeld. Wie als <i>examenstudent (extraneüs)</i> staat ingeschreven, brengt een door de instelling te bepalen examengeld op.</p> <p>3. Overheidsbekostiging: prestatiebonus (outputbonus). Wie het diploma van een geaccrediteerde en bekostigde bachelor- of masteropleiding behaald heeft, brengt een <i>outputbonus</i> op,</p> <ul style="list-style-type: none">• tenzij hij (in geval van een bachelordiploma) reeds eerder (na 1/9/1991) het diploma van een geaccrediteerde en bekostigde bachelor- of masteropleiding behaald heeft;• tenzij hij (in geval van een masterdiploma) reeds eerder (na 1/9/1991) het diploma van een geaccrediteerde en bekostigde masteropleiding behaald heeft en de outputbonus niet betrekking heeft op het masterdiploma in de sectoren Onderwijs of Gezondheidszorg;• tenzij hij niet aan het nationaliteits- en woonplaatsvereiste voldoet;• tenzij hij niet het wettelijke of instellingscollegegeld verschuldigd is. <p>4. Overheidsbekostiging (prestatiebonus). De instelling wordt gekort op haar overheidsbekostiging als zij de gemaakte prestatieafspraken niet nakomt.⁷ Deze betreffen onder meer:</p>

³ Bron (tenzij anders vermeld): Wet Hoger Onderwijs (WHW) en Uitvoeringsbesluit WHW 2008. URL: http://www.st-ab.nl/wetten/0718_Wet_op_het_hoger_onderwijs_en_wetenschappelijk_onderzoek_WHW.htm; <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stb-2010-314.html>.

⁴ <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2013/03/28/laag-collegegeld-gelijktijdige-tweede-studies.html>.

⁵ http://www.eerstekamer.nl/behandeling/20130227/publicatie_wet_4/document3/f=/vj7he4j2v2zi.pdf

⁶ Wet Ruim baan voor talent, Stb. 2011, 369 (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/behandelddossier/32253>); excellente opleidingen m.i.v. 1/9/2013: wetsontwerp Kwaliteit in Verscheidenheid H.O. (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/33519>).

- Lager uitvalpercentage: het percentage, gerekend over de voltijd bachelorstudenten (eerstejaars H.O.), dat in of binnen 1 jaar studie uit de instelling is vertrokken;
- Lager omzwaaipercentage: het percentage, gerekend over de voltijd bachelorstudenten (eerstejaars H.O.), dat in of binnen 1 jaar studie is omgezwaaid binnen de instelling;
- Hoger slaagpercentage: het percentage, gerekend over de voltijd bachelorstudenten (eerstejaars H.O.) die zich na het eerste studiejaar opnieuw bij de instelling inschrijven, dat met maximaal 1 jaar studievertraging een bachelordiploma bij die instelling behaald heeft.

5. Overige onderwijsopbrengsten

- leselden uit contractonderwijs, waaronder taalcursussen; deficiëntiecursussen; bijlessen; pre-master schakelprogramma's (waarvan maximaal 30 studiepunten tegen een tarief ter hoogte van het wettelijk collegegeld);⁸ post-academisch onderwijs; na- en bijscholingscursussen; privaot bekostigde masteropleidingen;
 - vrijwillige bijdragen van studenten en alumni;
 - onderwijssubsidies van derden, bijvoorbeeld in de vorm van door derden bekostigde leerstoelen (bijzondere hoogleraren);
 - inkomsten uit detachering van docenten bij derden of uit verkoop van onderwijsknowhow aan derden;
 - opbrengsten in natura: onbetaald productief werk ten behoeve van de instelling verricht door studenten (vergoed in studie- of honourspunten);
 - verkoop van in eigen beheer uitgegeven studieboeken en -materialen; auteursrechtelijke revenuen van elders uitgegeven studieboeken en -materialen;
 - revenuen uit boetes opgelegd aan studenten (???)
 - revenuen uit de verkoop van naam- en adresgegevens van studenten aan belanghebbende derden (???)
 - revenuen uit reclameboodschappen en promotiecampagnes waarmee derden zich via de instelling tot haar studenten richten (???)
 - revenuen uit bemiddeling tussen studenten en potentiële werkgevers of uit medewerking aan wervingsactiviteiten van potentiële werkgevers (???)
 - revenuen uit medewerking aan wervingsactiviteiten van aanbieders van leer-, stage- en afstudeerprojecten (???)
- NB de instelling mag bij werkgevers geen (rechtstreekse) vergoeding bedingen voor het ter beschikking stellen en begeleiden van stagiairs.⁹

⁷ http://www.vsnu.nl/files/documenten/Domeinen/Accountability/HLA/Hoofdlijnenakkoord_universiteiten_DEF_2011208.pdf (9/12/2011); http://www.hbo-raad.nl/hbo-raad/feiten-en-cijfers/doc_view/1545-hoofdlijnenakkoord-ministerie-van-ocw-en-hbo-raad-najaar-2011-tot-en-met-2015 (12/12/2011)

⁸ pre-mastertraject m.i.v. 1/9/2013: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/33519>.

⁹ http://www.hbo-raad.nl/publicaties-en-verenigingsafspraken/doc_download/1146-stagecode-hbo-